

Тарас ПАСТУХ
КІЇВСЬКА ШКОЛА
ТА ЇЇ ОТОЧЕННЯ

модерні
стильові
течії
української
поесії
1960-90-х рр.

КЛЮЧІ ДО ЗАМКНЕНИХ ТЕКСТІВ

Пастух Тарас. Київська школа поетів та її оточення: (модерні стильові течії української поезії 1960–90-х років): Монографія. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 700 с.

Монографія Тараса Пастуха – панорамне, багатоаспектне дослідження такого важливого явища української літератури ХХ ст., як Київська школа – явища, що могло стати своєрідною “затопленою Атлантидою”. Цього, на щастя, не відбулося, попри тривале перебування поетів у зоні замовчування, що, зрештою, породило естетичний еквівалент закритого, герметичного письма, яке заговорило голосніше від гучних декларацій.

Київська школа української поезії як естетичний феномен не одразу уже стала об’єктом літературознавчого

дослідження. Однак дотеперішні праці були присвячені або окремим аспектам цього явища, або творчості того чи того представника в контексті літературного процесу. Т. Пастух намагається не оминати жодного зі своїх попередників, скрупульозно фіксує й систематизує кожне із цікавих спостережень та узагальнень і вмуровує ці “цеглини” в комплекс своєї багатоярусної “архітектурної споруди”.

Дослідження Т. Пастуха має передусім історико-літературний характер, але сперте на солідну методологічну базу українських і зарубіжних теоретиків літератури й мистецтва. Відповідно до проблематики монографія відкривається теоретичним розділом, у якому автор шукає ключа до осмислення творчості “киян”, до декодування складної матерії їхніх текстів. Таким ключем він обирає принцип міметичності і трактує цю категорію як універсальний спосіб осягнення світу, не поділяючи розмежування літератури на міметичний (об’єктивований, реалістичний) і неміметичний (символічний, міфологічний) типи творчості – поділ, що його зустрічаємо у статтях багатьох сучасних літературознавців. Таке розширення меж міметизму нагадує тезу універсального реалізму у книжці французького філософа Роже Гароді “Про реалізм без берегів”, яка, вийшовши в російському перекладі в кінці 1960-х рр., викликала бурю серед радянських літературознавців і висіяла в їхні голови зерна сумнівів щодо

істинності соцреалістичного канону. Утім це принагідна згадка, бо міметизм уже віддавна й до досі викликає різноманітні трактування.

Як на мене, позиція Т. Пастуха стосовно міметизму зумовлена тим, що міфологізм поетів Київської школи, попри герметичну закритість їхніх текстів, має виразні суспільно-історичні маркери. Цей міфологізм утілює принцип універсальності і кризь конкретні реалії “розсекречує” світоглядно-естетичні позиції поетів. У цьому зв’язку постає ще одна цікава проблема: стосунок представників Київської школи до своїх безпосередніх попередників – поетів-шістдесятників. Маємо тут спадкоємність чи заперечення? За зовнішніми ознаками правдоподібнішим видається друге. Справді, там – гостра публіцистичність, прямота висловлювання, прозора прочитувана образність, тут – зашифрованість тексту, ускладнена метафоричність без місточків між основним і переносним елементами метафори (якщо такі місточки взагалі є). Можливо, це й послужило підставою деяким авторам уважати, що поети Київської школи, відступивши від традиції громадянського покликання в українській літературі, понизили її, а другим, навпаки, – заперечувати місце шістдесятників як окремого важливого етапу в літературному процесі ХХ ст. Зокрема, один із “ню-йоркців” Богдан Бойчук у спогадах пов’язує Нью-Йоркську

групу із Київською школою за стильовою спорідненістю і для шістдесятників не бачить місця як покоління, як етапу в літературознавчому процесі.

Із такою позицією важко погодитися. Кожне явище, і художнє також, з'являється свого часу й на вимогу, на поклик цього часу. Шістдесятники з'явилися за хрущовської відлиги, обмеженої демократизації в суспільстві й висловили протест проти диктаторського режиму, що зробив із країни тюрму; вони піднесли голос на захист людини. Цей голос був звернений до широкої аудиторії, до всього суспільства. І він був почутий.

До слова: у монографії наче б побіжне, але дуже прикметне зіставлення “ню-йоркців” і “киян”. Якщо перші оголосили себе поетами “поза традицією” й ознакою українськості вважали лише мову поза її сталими мовними сполуками, то другі задекларували орієнтацію саме на стійкі комплекси, які є, за О. Потєбнею, носіями національного світоглядного начала. Теза “поза традицією” виявилася ілюзією: й у творчості “ню-йоркців” знаходимо цікаві гібриди материнського та емігрантського начал, до того ж не лише у Віри Вовк, а й навіть у такого радикального “не-традиціоналіста”, як Юрій Тарнавський.

Сьогодні може здатися дивним і нелогічним, що поети-шістдесятники, у творах яких звучали виразні протестні мотиви, спрямовані проти атмосфери брехні й підозр, спромоглися набути статусу публічності. А покоління наступне, що йшло за попереднім із зовсім іншою стильовою настановою (без таких протестних інтонацій), опинилося майже поза можливістю самореалізації свого часу і змушене було стати поколінням “повторного дебюту” – уже у другій половині 1980-х рр. Офіційні критики того часу, такі як Микола Равлюк чи Лазар Санов, навряд чи здатні були вловити глибинні підтексти представників цієї генерації. Вони могли критикувати поетів лише за “ідейну нечіткість” та “відсутність громадянських мотивів”, що не без успіху й робили.

Насправді “кияни” не заперечували своїх попередників – вони проникали

у глибини пам'яті, міфосвітогляду, національних архетипів, які, за твердженням К. Г. Юнга, підносять реальне у сферу вічного й помножують голос на стоголосе відлуння. Енергію такого стоголосся й несла із собою творчість Київської школи. Живучість тих сталих структур міфологічної свідомості, що їх не може розбити навіть теорія множинності прочитань, бо ці прочитання мусять зупинитися перед нероздільністю слова як образу, як міфу. Міфологічну, архетипну свідомість зруйнувати важче, аніж політичне гасло, і це, мабуть, десь підсвідомо відчували автори теорії “історичної спільності людей – радянського народу” періоду зрілого соціалізму. Тому й вирішили придушити нове явище в його зародку.

Отже, якщо й можна говорити про взаємини між шістдесятниками і представниками Київської школи, то як про два етапи єдиного процесу, два боки однієї медалі. Автор монографії не вирізняє це питання як окрему проблему, але, видається, бачить його й у такому ключі. Загалом у дослідженні окреслена тяглість літпроцесу в тяглоті традиції угруповань та шкіл модерністичного проекту – від “Молодої Музи”, Празької школи, Нью-Йоркської групи – не у плані формальних організацій із фіксованим членством та маніфестом, а як товариських груп (без учителя й учнів), згуртованих загальними творчими принципами; де, як висловився із приводу “Молодої Музи” Михайло Рудницький, усі постійно сперечаються, але жити одні без одних не можуть.

Спільним естетичним кредо для учасників Київської школи була орієнтація на міфотворчість, але кожен поет творив свій індивідуальний міф. У підході до індивідуального міфу кожного з учасників угруповання, як і до кожного аспекту їхньої творчості, Т. Пастух подає докладний теоретичний “впровід” (до проблеми), залучаючи до розмови теоретиків літератури, мистецтвознавців, антропологів. Зазначимо, що такий підхід до дослідження поетичних текстів в українському літературознавстві набув громадянських прав не так уже й давно.

Пригадується дискусія між Богданом Рубчаком і Григорієм Грабовичем у кінці 60-х рр. минулого століття із приводу поезії Патриції Килини. Б. Рубчак назвав цю поезію “мітами чужинки” (адже авторка була не українського походження), а його опонент рішуче заперечив таку характеристику, стверджуючи, що самостворених, приватних міфів немає, що міф своєю суттю завжди позаособистісний. Однак за якийсь час Гр. Грабович написав дослідження “Шевченко як міфотворець”.

Розділ про авторський міф – один із центральних у монографії Т. Пастуха. Він постає в широкому розгалуженні, позаяк авторський міф по-різному втілюється в кожного з розглянутих поетів. Із такою ж скрупульозністю, з якою вникав у нюанси теоретичних формулювань, дослідник аналізує складну образну структуру поезій, виявляючи в кожного автора ту домінуючу рису, за якою він визначає типи міфологічної парадигми в текстах учасників угруповання. Т. Пастух виокремлює у Василя Голобородька казковість, елементи замовлянь, що згодом еволюціонують у розповідні структури; у Віктора Кордуна – міфологічний, абсолютний, маркований ознаками історичності момент трансцендентності, поєднаний з етичним началом, яке в поетовій еволюції змінюється від язичницького до християнського світогляду; у Миколи Воробйова – натурфілософію, розпад метафори як деформацію світу; у Станіслава Вишенського – міф, побудований на культурних кодах з уведенням до метафори рис реалістичного світу; натомість в Івана Семененка – світ, зітканий із першоелементів буття, активних життєвих процесів, сюрреалістичну конструкцію образу тощо.

Власне, сюрреалістичність як конструктивне чи, радше, деконструктивне начало, на погляд дослідника, – прикметна риса всіх представників Київської школи. І знову ж таки, у кожного ця риса втілена по-своєму. Вона настільки прикметна, що їй автор монографії відводить окремий розділ – з огляду, очевидно, на те, що сюрреалістичне начало у творчості “киян”

було помічене його попередниками, а також тому, що в ньому дослідник убачає важливі риси “технології” творення віршованих текстів “киян”, їх формальної структури. Цікавий, зокрема, поділ “сюрреалізму” поетів Київської школи на “народний сюрреалізм”, що виявляє фольклорне, національне начало в текстах, і “сюрреалізм елюарівського типу”, в якому відбито сліди контакту із загальноєвропейським сюрреалізмом.

Чи всюди Т. Пастух переконливий у своїх дослідницьких пропозиціях? Загалом їх заперечувати майже неможливо, щоб не загрузнути в текстових мікроаналізах, тут можна хіба що будувати інші структурні схеми. Цей “пізній” сюрреалізм далеко відбіг од свого бретонівського першопочатку, що оголосив постулат “психологічного автоматизму”. Тепер ця течія вже не авангардна й уже не цурається епічного, сюжетного начала. У чому автор переконує, об’єднуючи різних поетів під одним дахом із назвою “сюрреалізм”, то це в тому, що в кожного з них виявляється прагнення об’єднати яву та уяву, земне і небесне, короткочасне і трансцендентне; що в текстах “киян” різними шляхами втілюється тенденція “розширення очей” (за назвою поеми М. Воробйова). Та й український сюрреалізм поетів Київської школи – чи то контактано, чи типологічно – справді споріднений із сюрреалізмом поетів Нью-Йоркської групи: він справді згерметизований, закритий. Але в тій герметизації та закритості відчувається реакція на суспільні обставини; прочитується, що ця герметичність і закритість – зона, де митець може залишатися собою, і це підтверджено, зрештою, герметичною поезією в інших літературах.

Тарас Пастух давно зарекомендував себе як дослідник концепційного складу мислення й тонкий аналітик тексту. У рецензованій монографії ці дві риси його, як ніколи, дійшли свого синтезу, цілісного погляду, в осягненні якого проглядається оперта на досвід багатьох старших колег, часто цитованих у праці, а передусім – Володимира Моренця, наукового редактора монографії. Але таке звіряння позиції анітрохи не сковує думку молодого дослідника, котрому

Київська школа поетів завдячує тим, що він показав її як яскраве мистецьке явище

й самобутній феномен в українській поезії ХХ ст.

Отримано 18 лютого 2010 р.

Микола Ільницький
м. Львів

ЛП

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР КУЛЬТУРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

22-23 вересня 2011 року на базі Інституту філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету відбудеться Міжнародна наукова конференція **“КРИХТИ БУТТЯ: ЛІТЕРАТУРА І ПРАКТИКИ ПОВСЯКДЕННЯ”**.

До участі запрошуються науковці, викладачі та співробітники навчальних закладів, аспіранти, магістранти, студенти.

До обговорення пропонуються такі питання:

Теорії повсякдення і літературознавча наука.

Практики повсякдення і літературні жанри.

Повсякдення в міському й рустикальному літературному дискурсі.

Повсякдення в літературі масовій та елітарній.

Зображення дозвілля, розваг і святкувань у літературі.

Подорожі, туризм, спорт у літературі.

Дискурс праці: від ледаря до трудоголіка. Ділова (“протестантська”) етика, образи бізнесменів.

Персонаж у родинному колі: повсякдення і сім'я, побут і кохання.

Поетика житла і топос дому.

Літературно-кулінарний дискурс. Образи їжі і кухні.

Здоров'я, медицина й лікарі в художньому просторі.

Повсякдення еліт, середнього класу, суспільного дна в літературному дзеркалі.

Одяг, мода, споживання, реклама в літературі.

Гендер і тілесність у повсякденні.

Етнічність і повсякдення: від автентики до глобалізації.

Техніка, технології, “віртуальний світ” як частина повсякдення.

Література і культура пам'яті: описуване минуле як елемент повсякдення.

Учасники конференції можуть запропонувати власну тему для обговорення в рамках тематики конференції.

Робочі мови конференції: українська, білоруська, російська, польська, болгарська, англійська.

Для участі в конференції необхідно подати електронною поштою заявку та короткі тези доповіді (обсягом 250 слів) до **30 червня 2011 року** (на адресу litpov@ukr.net, указати в темі листа “Заявка на конференцію” та прізвище).

Контакти:

Адреса: 71112, Запорізька область, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4, Інститут філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету, кафедра української літератури та компаративістики.

Телефони: (06153) 7-07-53 – кафедра української літератури та компаративістики; 7-09-29 – директорат Інституту філології та соціальних комунікацій, редакційний відділ; (06153) 3-46-21 (д.), 097-517-19-23 (моб.) – Філоненко Софія Олегівна, 098-091-64-71, 050-376-60-70 (моб.) – Журавльова Світлана Сергіївна.

E-mail: litpov@ukr.net